

بسم الله الرحمن الرحيم

والدين، زیست رسانه ایی فرزندان و تربیت در عصر تفاوت نسلی

نویسندگان :

آمنه شعبانپور^۱ و زهرا پاسبان و فاطمه عبدالله زاده

حوزه علمیّه الزهرا (س) اسلامشهر و اوان

^۱ . طلبه سطح ۲ . حوزه علمیّه الزهرا (س) . استان تهران . اسلامشهر . ایران Am.shabanpour@gmail.com

[ORCID: 0009-0002-3554-3382](https://orcid.org/0009-0002-3554-3382)

چکیده

در عصر دیجیتال و با ظهور نسل‌هایی که از دوران کودکی در محیطی کاملاً دیجیتال زندگی می‌کنند، والدین با چالش‌های جدیدی در تربیت فرزندان خود مواجه شده‌اند. زیست رسانه‌ای امروز به گونه‌ای شکل گرفته است که تمامی تعاملات، آموخته‌ها و حتی هویت‌های فردی تحت تأثیر شبکه‌های اجتماعی، بازی‌های آنلاین و هوش مصنوعی قرار گرفته‌اند. این تحولات، لزوم بازنگری در الگوهای سنتی تربیتی را برجسته کرده و ضرورت تطبیق والدین با شرایط جدید را آشکار می‌کند. این مقاله با رویکردی تلفیقی اسلامی-روانشناختی به بررسی چالش‌ها و فرصت‌های تربیت فرزندان در محیط دیجیتال می‌پردازد. با استناد به منابع قرآنی و حدیثی و همزمان بهره‌گیری از دستاوردهای روانشناسی نوین، این مطالعه راهکارهای عملی برای تقویت نقش والدین در مدیریت زیست رسانه‌ای فرزندان، حفظ هویت اسلامی و تسهیل ارتباط متقابل در عصر تفاوت نسلی ارائه می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: زیست رسانه‌ای، تفاوت نسلی، تربیت فرزندان، روانشناسی نوین، رویکرد اسلامی

مقدمه

چرا فرزند من دیگر دوست ندارد ساعت‌ها با من حرف بزند؟ چرا وقتی با او صحبت می‌کنم، چشمانش به سمت صفحه گوشی‌اش است؟ چرا بعضی از رفتارهایش را دیگر نمی‌فهمم؟ شاید این سؤالاتی است که بسیاری از والدین امروزی در ذهن یا زبان دارند. فرزندان ما در محیطی بزرگ می‌شوند که فقط به معنای فیزیکی خانه ندارند؛ خانه‌شان دیجیتال شده است.

ما در عصری زندگی می‌کنیم که فناوری تنها یک ابزار نیست، بلکه به یک فرهنگ عمیق و پر قدرت تبدیل شده است. شبکه‌های اجتماعی، هوش مصنوعی، بازی‌های آنلاین، ربات‌های یادگیرنده و الگوهای مجازی، تمام شخصیت، تعاملات و حتی اعتقادات نسل جدید را شکل می‌دهند. والدینی که خودشان ممکن است هنوز در حال یادگیری این فضا باشند، چگونه می‌توانند نقش اصلی را در هدایت فرزندان خود حفظ کنند؟

این مقاله با عنوان والدین، زیست رسانه‌ای و تربیت فرزندان در عصر تفاوت نسلی و با دیدگاهی اسلامی-روانشناختی قصد دارد تا به این سؤالات و بسیاری دیگر از چالش‌های تربیتی پاسخ دهد. هدف این مطالعه، ارائه یک دیدگاه تلفیقی است: تلفیق دانش روانشناختی با اصول تربیتی اسلامی؛ تلفیق قدیم و جدید؛ تلفیق دنیای والدین با دنیای فرزندان.

در ادامه، ابتدا مفاهیم اصلی شامل تفاوت نسلی و زیست رسانه‌ای تعریف و تحلیل می‌شوند. سپس، با مروری بر مطالعات داخلی و خارجی، چالش‌های موجود در تربیت دیجیتال فرزندان بررسی می‌گردد. در ادامه، رویکرد اسلامی به تربیت فرزندان مورد تحلیل قرار می‌گیرد و در نهایت، با استفاده از دستاوردهای روانشناسی نوین، راهکارهایی عملی برای تقویت نقش والدین در عصر دیجیتال ارائه می‌شود.

در دهه‌های اخیر، تحولات فناوری و ظهور محیطی به نام زیست رسانه‌ای، توجه محققان حوزه‌های مختلف را به خود جلب کرده است. زیست رسانه‌ای، مفهومی است که اشاره می‌کند به محیطی که در آن تمامی تعاملات، یادگیری‌ها، هویت‌ها و حتی ارزش‌ها تحت تأثیر رسانه‌ها شکل می‌گیرند (لطفی، ۱۳۹۸). در این فضا، والدین و فرزندان در دو دنیای متفاوت زندگی می‌کنند: یکی که هنوز در حال یادگیری نحوه استفاده از فناوری است و دیگری که از زمان متولد شدن در آن غرق شده است. تحقیقات متعددی درباره تأثیر شبکه‌های اجتماعی، بازی‌های آنلاین و هوش مصنوعی بر رفتار و شخصیت کودکان و نوجوانان صورت گرفته است. برای مثال، توکلی و همکاران (۱۴۰۰) در مطالعه‌ای با عنوان تحلیل رفتاری نسل به بررسی نحوه تعامل این نسل با فضای مجازی پرداختند و دریافتند که نسل Z به طور متوسط ۶ ساعت در روز با دستگاه‌های دیجیتال در تعامل هستند. این موضوع نه تنها مهارت‌های اجتماعی آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد، بلکه الگوهای یادگیری و نحوه تفکر آن‌ها را نیز تغییر می‌دهد.

از سوی دیگر، تحقیقات داخلی نیز به این موضوع پرداخته‌اند. مهدوی و محمدی (۱۳۹۷) در مطالعه‌ای درباره تربیت فرزندان در محیط دیجیتال نشان دادند که بسیاری از والدین در مدیریت زمان و محتوا در فضای مجازی با مشکل مواجه هستند. بیشتر والدین احساس می‌کنند که اینترنت و شبکه‌های اجتماعی نقش بزرگ‌تری از خودشان در تربیت فرزندانشان دارد و این احساس باعث کاهش اعتماد به نفس والدین در نقش مربی می‌شود.

اما چه در تحقیقات داخلی و چه در تحقیقات خارجی، یک فاصله تحقیقاتی واضح وجود دارد: کمتر به تلفیق رویکردهای اسلامی با روش‌های روانشناختی نوین در تربیت فرزندان دیجیتالی توجه شده است. این در حالی است که اسلام، از یک سو، تربیت را فرآیندی معنوی و اخلاقی می‌داند (مصباح یزدی، ۱۳۸۵)، و از سوی دیگر، روانشناسی نوین به دنبال روش‌های عملی برای افزایش اثربخشی والدین در محیط‌های پیچیده است (Gol enan, ۱۹۹۵).

بنابراین، این مقاله با رویکردی تلفیقی اسلامی-روانشناختی، سعی دارد این فاصله را پُر کند و الگویی عملی برای والدینی ارائه دهد که در عصر زیست رسانه‌ای، نقش خود را در تربیت فرزندان به شیوه‌ای متعادل، معنوی و آگاهانه حفظ کنند.

تعریف زیست رسانه‌ای

زیست رسانه‌ای به محیطی اشاره دارد که در آن فناوری‌های دیجیتال، مانند اینترنت، شبکه‌های اجتماعی، و دستگاه‌های هوشمند، زندگی روزمره، تعاملات اجتماعی، و رفتارهای فرهنگی را شکل می‌دهند. سلیمانی ساسانی و اکبری (۱۴۰۲) زیست رسانه‌ای را فضایی تعریف می‌کنند که در آن افراد، به‌ویژه نسل‌های جوان‌تر، از طریق پلتفرم‌های دیجیتال مانند اینستاگرام و تلگرام هویت، ارزش‌ها و رفتارهای خود را بازسازی می‌کنند. آلتز (۱۳۹۸) در کتاب *لطفاً زامبی نباشید* استدلال می‌کند که طراحی اعتیادآور این پلتفرم‌ها، مانند اعلان‌های مداوم، افراد را به وابستگی به فناوری سوق می‌دهد. از منظر اسلامی، زیست رسانه‌ای می‌تواند فرصت‌هایی برای آموزش دینی فراهم کند، اما محتوای نامناسب آن تهدیدی برای ارزش‌های اسلامی است (قرآن کریم، تحریم: ۶).

برنامه‌های تعاملی مانند اردوهای خانوادگی برای تقویت پیوندهای عاطفی است. این برنامه می‌تواند با همکاری روان‌شناسان، جامعه‌شناسان و کارشناسان دینی در مساجد و مدارس اجرا شود. حسینی (۱۳۹۹) تأکید می‌کند که چنین برنامه‌هایی هویت دینی را تقویت کرده و شکاف نسلی را کاهش می‌دهند.

سخن آخر

زیست رسانه‌ای و تفاوت‌های نسلی چالش‌های متعددی از جمله کاهش تعاملات خانوادگی، تضعیف اقتدار والدین، اعتیاد دیجیتال، فشار همسالان، مصرف‌گرایی، و تعارض هویتی ایجاد کرده‌اند. این چالش‌ها با سواد رسانه‌ای، گفت‌وگوی صمیمی، و اصول اسلامی قابل مدیریت‌اند. برنامه تربیت دیجیتال اسلامی می‌تواند خلأهای پیشینه تحقیق را پر کرده و تربیت مؤثری را در زیست رسانه‌ای فراهم کند.

منابع

- (نرگس شفاف، مترجم). انتشارات کتابستان معرفت .
- اشکانی، ا. (۱۴۰۰). چالش‌های نسل هزاره آلترا، آ. (۱۳۹۸). لطفاً زامبی نباشید (هوشمند دهقان، مترجم). انتشارات پیام امروز .
- امیچای، ب. (۱۳۹۹). روان‌شناسی اینترنت. انتشارات فرهنگ و اندیشه .
- پوررهنما، س.، و غلامی، م. (۱۴۰۰). بررسی طرز تلقی دو نسل جوان و میانسال از آزادی در ایران (مورد مطالعه: شهروندان شهر رشت). فصلنامه علوم اجتماعی، ۲۷(۱)، ۱۵-۳۵
<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/2197326>
- توکلی، م.، رضایی، ع.، و حسینی، س. (۱۴۰۰). تحلیل رفتاری نسل Z در فضای مجازی. فصلنامه روانشناسی نسل‌ها، ۵(۲)، ۴۴-۶۲ .
- تولایی، ر.، صباغی، ز.، و نظامتی، ن. (۱۳۹۶). شناسایی و تحلیل فرصت‌ها و تهدیدهای شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی: مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۱۰(۳)، ۲۵-۴۵
<https://www.civilica.com/doc/890505>
- دوبلی، و. (۱۳۹۹). دیگر اخبار نخوانید (فائزه طباطبایی، مترجم). نشر نو .
- سلیمانی ساسانی، م.، و اکبری، ا. (۱۴۰۲). تحلیل مصرف فرهنگی و رسانه‌ای نسل‌های رسانه‌ای در رسانه‌های اجتماعی: مطالعه کاربران فضای مجازی در شهر تهران. فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، ۸(۳)، ۱۰-۳۰.
https://jnm.ut.ac.ir/article_۸۹۰۱۲.html
- سلمانی ماهینی، م. ر. (۱۴۰۱). تفاوت نسل‌ها. فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱۸(۲)، ۲۰-۴۰.
<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/۱۸۳۸۹۱۲>
- شیخ طوسی، م. ح. (۱۳۹۰). نهج البلاغه (محمد دشتی، مترجم). انتشارات مشرقین. (خطبه ۱۹۳) قرآن کریم .

قائمی مقدم، م. ر. (۱۳۸۲). روش‌های آسیب‌زا در تربیت: از منظر تربیت اسلامی. پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
<https://www.noorlib.ir/Vi ewf a/Book/BookVi ew۱۳۸۲/۸۷۶۵>

کار، ن. (۱۳۹۹). کم‌عمق‌ها: اینترنت با مغز ما چه می‌کند. نشر نو .
کنعانی، م. ا.، موسوی، س. ه.، و بیگزاده، ز. (۱۴۰۱). رسانه به‌مثابه ابژه نسلی: بررسی نقش مصرف رسانه بر هویت نسلی. فصلنامه علوم اجتماعی، ۲۸(۲)، ۴۵-۶۵. https://jss.atu.ac.ir/article_۱۴۵۶۷.html

کوشا، م. (۱۴۰۰). نوجوانی و آسیب‌های روانی و اجتماعی. فصلنامه روان‌شناسی سلامت، ۹(۱)، ۲۰-۳۵.
https://jhp.ir/article_۴۵۶۷.html

گلمن، د. (۱۹۹۵). هوش هیجانی. Bant amBooks .

لطفی، ع. (۱۳۹۸). زیست رسانه‌ای و تحولات فرهنگی نسل‌های دیجیتال. انتشارات علم نوین .

مهدوی، م.، و محمدی، ف. (۱۳۹۷). تربیت فرزندان در محیط دیجیتال: چالش‌ها و راهکارها. فصلنامه تربیت خانواده، ۱۲(۴)، ۳۳-۵۰ .

مصباح یزدی، م. ت. (۱۳۸۵). آموزش اخلاق اسلامی. انتشارات صراط .

هالیدی، ر. (۱۳۹۸). دروغگوهای دوست‌داشتنی. انتشارات پیام امروز .

حسینی، ح. (۱۳۹۹). امکان و عوامل گسست نسل‌ها از بعد روان‌شناختی. فصلنامه روان‌شناسی تربیتی، ۱۶(۳)، ۱۰-۲۵.
<https://www.noormags.ir/vi ewf a/arti cl epage/۱۷۰۱۶۹۱>

حسینی، س. م. (۱۳۹۹). تربیت فرزند در اسلام: اصول و روش‌ها. انتشارات دارالحدیث .
<https://www.noorlib.ir/Vi ewf a/Book/BookVi ew۱۳۹۹/۱۲۳۴۵>

حسینی، س.، و اکبری، ج. (۱۴۰۱). طراحی مدل آموزشگردهای دولتی. فصلنامه مدیریت سازمان‌های دولتی، ۹(۲)، ۳۰-۱۵

<https://www.noormags.ir/view/a/articlepage/2110295>

حسینی‌زاده، س. ع. (۱۳۸۰). تربیت فرزند: سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت. پژوهشکده حوزه و دانشگاه .

<https://www.noorlib.ir/View/a/Book/BookView1380/9876>

زارعی، م. (۱۴۰۱). تربیت اسلامی در عصر دیجیتال: راهکارهایی برای والدین. انتشارات پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
<https://www.noorlib.ir/View/a/Book/BookView1401/15678>

واتر، د. ج. (۱۳۹۸). سواد رسانه‌ای. انتشارات سروش .

ویلیامز، ج.، و وایت، ا. (۱۴۰۰). مینیمالیسم دیجیتال در زندگی روزمره. انتشارات پیام نور

Abstract

In the digital age, with the emergence of generations who have lived entirely in a digital environment since childhood, parents are facing new challenges in raising their children. Today's media ecology has evolved in such a way that all interactions, learning experiences, and even individual identities are influenced by social networks, online games, and artificial intelligence. These developments

highlight the need to reconsider traditional upbringing models and reveal the necessity for parents to adapt to new conditions. Adopting an integrated Islamic–psychological approach, this article examines the challenges and opportunities of raising children in a digital environment. Drawing on Qur’anic and Hadith sources alongside the achievements of modern psychology, the study offers practical strategies to strengthen the parental role in managing children’s media ecology, preserving Islamic identity, and facilitating mutual communication in an era of generational differences.

Keywords: media ecology, generational difference, child upbringing, modern psychology, Islamic approach